

В. Г. Мініч, здобувач Національної академії
державного управління при Президентові України

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ

У статті автор досліджує досвід постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи, Південної та Східної Азії, Латинської Америки щодо формування механізмів інвестиційної привабливості шляхом досягнення макроекономічної стабілізації, лібералізації законодавства у сфері права власності, оподаткування, здійснення приватизації та реструктуризації економіки, формування відповідних інститутів у фінансовій та банківській сферах, запровадження грошово-кредитних інструментів тощо.

Ключові слова. Прямі іноземні інвестиції, макроекономічна стабілізація, лібералізація законодавства, податкова політика, митна політика.

In the article an author probes experience of post-socialist countries of Central and East Europe, countries of South and East Asia, countries of Latin America in relation to forming of mechanisms of investment attractiveness by achievement of the macroeconomic stabilizing, liberalization of legislation in the field of right of property, taxation, realization of privatization and restructuring of economy, forming of the proper institutes in financial and bank spheres, introductions of money-and-credit instruments and others like that.

Keywords: Direct foreign investments, macroeconomic stabilizing, liberalization of legislation, tax policy, customs policy.

Постановка проблеми (постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями). Важливу роль для економічного зростання країн, у структурі економіки яких внутрішні інвестиційні ресурси становлять відносно незначну частку, відіграє іноземне інвестування у вигляді прямих іноземних інвестицій (ПІІ), які є найважливішим засобом забезпечення прогресивних структурних зрушень в економіці завдяки своїй ролі у впровадженні нових технологій та модернізації країни. Разом з ними до країни-реципієнта, крім грошей, приходять іноземний досвід управління, нові маркетингові підходи, програми підготовки кадрів, а також відбувається інтеграція економіки країни в міжнародні ринки.

В Україні ж хоча і з'явилися ознаки ринкової трансформації, до яких належить й іноземне інвестування, однак трансформаційні процеси відбуваються повільно, непослідовно та малорезультативно. Певну активізацію інвестиційної діяльності, що спостерігається останнім часом в Україні, не слід розглядати як критерій зрілості ринкових відносин, особливо за використання ПІІ як інструменту, що замінює, а не доповнює мобілізацію внутрішніх ресурсів.

Пожвавлення економіки постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ), технологічний прорив країн Південної та Східної Азії (ПСА), економічне зростання країн Латинської Америки тощо демонструють позитивні наслідки від залучення в їх економіку ПІІ. Ступінь інвестиційної активності в даних країнах виступає підґрунтям їх економічного розвитку.

© **В. Г. Мініч, 2011**

Дослідження досвіду даних країн може стати корисним для виявлення основних перешкод залучення інвестицій в економіку України та розробки відповідних механізмів поліпшення інвестиційного клімату країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття). Зарубіжний досвід державного регулювання інвестиційної діяльності досліджували О. Бабанін, О. Гаврилюк, Ю. Гришаєва, П. Леоненко, З. Луцишин, О. Малютін, Ю. Пехтерева, Д. Покришка, Г. Савіна, В. Шкадюк, П. Юхименко та ін. Науковцями доведено, що основним джерелом стабільного розвитку країни є забезпеченість економіки інвестиційними ресурсами. Інвестування в економіку – це одна з найскладніших проблем для країн, що перебувають у стані переходу від планової економіки до ринкової системи господарювання. У даному контексті особливого значення набуває розробка ефективної державної політики таких країн щодо підвищення привабливості інвестиційного середовища для залучення ресурсів як вітчизняних, так і міжнародних інвесторів.

Урахування досвіду країн ЦСЄ, особливо тих, що мали рівні умови розвитку з Україною на початку 90-х рр., а також країн ПСА (особливо Китаю), які вийшли в лідери щодо залучення іноземних інвестицій, маючи дуже несприятливе для іноземних інвесторів політичне та економічне минуле, є особливо

актуальним для України. Аналізуючи їх досвід, Г. Г. Савіна та Ю. Г. Гришаєва констатують, що всі заходи щодо інтенсифікації прямого іноземного інвестування повинні бути спрямовані на розроблення гнучких механізмів регулювання інвестиційного процесу та стимулювання зацікавленості іноземних інвесторів до тих територій та сфер економічної діяльності, приток іноземних інвестицій до яких мав би максимально ефективний вплив на розвиток національних економік [1, 387].

Мета статті (формулювання цілей статті (постановка завдання). Дослідження досвіду постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи, Південної та Східної Азії, Латинської Америки з формування державної політики щодо підвищення інвестиційної активності.

Виклад основного матеріалу (виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів). Ключовими складовими формування сприятливого інвестиційного клімату будь-якої країни є низка інституційних характеристик, які забезпечують стійкий фундамент для розвитку як інвестиційних процесів, так і стабільності економічного розвитку.

Так, вагома позиція *регіону ЦСЄ* у світових потоках ПІІ протягом останнього десятиріччя зумовлена передусім доволі ефективним законодавчим і регуляторним середовищем, проведенням успішних реформ, зокрема в напрямі зниження податків, поліпшенням інфраструктури, динамічним функціонуванням фінансово-банківської системи, суттєвою підтримкою національних агентств сприяння іноземним інвестиціям і торгівлі, членством окремих країн в ЄС тощо. З початку 1990-х рр. цей регіон став одним з основних місць вкладення глобальних ПІІ. Найбільше інвестицій серед країн ЦСЄ було спрямовано до Польщі, Угорщини та Чехії, загальний обсяг надходження ПІІ до яких у 2008 р. значно перевищив обсяг надходження ПІІ до України. Висока динаміка залучення ПІІ в останні п'ять років відбиває здатність окремих країн ЦСЄ конкурувати з великими країнами, що розвиваються, за обсяги залучення ПІІ, не дивлячись на зниження загального приросту обсягів ПІІ до всіх країн ЦСЄ, в тому числі до України внаслідок всесвітньої економічної кризи [2].

Хоча, як і раніше, активізація зростання світових потоків ПІІ відбувається за рахунок міжнародних компаній із розвинених країн, але дедалі більше цьому сприяють і міжнародні компанії з країн, що розвиваються, частка яких у глобальних потоках ПІІ зростає з менш ніж 6 % у середині 1980-х рр. до приблизно 11 % у другій половині 1990-х рр. Нині на них припадає приблизно десята частина глобального сумарного обсягу вивезених ПІІ, що становить 859 млрд дол. США. Частка ж іноземних інвестицій у валових вкладеннях в основний капітал у низці країн, що розвиваються, випереджає показники деяких розвинених країн. Так, якщо в останні роки в Сингапурі вона становить приблизно 36 %, у Чилі 7, у Малайзії 5, то в США – 7, у Німеччині – 4, а в Японії – 3 %. Динаміка залучення ПІІ до країн, що розвиваються, вказує на те, що такі країни, як Китай, Гонконг та Ірландія продовжують залучати значні інвестиції навіть у період спаду у сфері ПІІ [3].

У нинішньому тисячолітті дедалі важливішу роль у формуванні світових інвестиційних потоків відіграють *країни ПСА*, що, в першу чергу, стосується Китаю, а також нових індустриальних країн (Гонконг, Індонезія, Малайзія, Південна Корея, Сингапур, Тайвань, Таїланд), перетворюючи регіон на новий полюс зростання світової економіки. Обсяг надходження ПІІ до країн ПСА в 2008 р. становив 256,1 млрд дол. США, уповільнившись до 3,3 %, порівняно з 2007 р., унаслідок світової економічної кризи. Насамперед це було зумовлено зменшенням притоку ПІІ в Індонезію (на 21,3), Сингапур (на 57,2 %), Таїланд (на 4,4 %) [4].

В останні роки в країнах ПСА передумовою процесу активізації інвестиційної діяльності стало застосування ефективного механізму покращання інвестиційного клімату шляхом зростання економічних зв'язків між самими країнами регіону та зв'язків з розвиненими країнами світу через експортування власного капіталу країн ПСА до останніх. Якщо на початку 1990-х рр. країни цього регіону самі потребували значного обсягу іноземного капіталу та отримували його здебільшого від розвинених країн, то події останніх років демонструють зовсім іншу ситуацію – азійські країни самі екпортують власний капітал.

Особливу роль серед країн – нових реципієнтів іноземних інвестицій регіону ПСА відіграє Китай, який з кінця 1970 р. почав нову епоху власної історії. Основною державною політикою Китаю стало формування й перетворення в життя всебічних реформ і відкритості для іноземних інвестицій. Починаючи з 1984 рр., у Китаї активно здійснювалася політика “відкритих дверей” через надання статусу “відкритих” багатьом містам та районам країни. У 1990-х рр. Китай був найбільшим одержувачем ПІІ і на міжнародній арені поступався лише США, що дозволило вже в 1996 р. одержати ПІІ в обсязі 42,3 млрд дол. США [5]. Протягом останніх років Китай міцно втримує першість серед країн, що розвиваються за обсягом ПІІ. На початок 2000-х рр. обсяг ПІІ до Китаю вже досяг більш 52 млрд дол. США., якого Україна не досягла й дотепер. У цей час 400 з 500 провідних світових транснаціональних корпорацій уже мають свої підприємства на території Китаю [6]. Протягом останніх десятиріччя Китай демонструє не лише високу динаміку залучення іноземних інвестицій, а й адекватну реакцію своєї економіки на даний процес та відповідний вклад у світову економіку. Такі зрушення в економіці Китаю пояснюються переважно тим, що вона розвивається дещо автономно зі своєю структурою в окремих великих мегаполісах. Важливою передумовою прориву в інвестиційному розвитку Китаю є зміна ставлення влади Китаю до інвесторів. Кар'єрні перспективи багатьох чиновників поставлені в залежність від їхньої спроможності залучати іноземні інвестиції [7].

Велика частка світових потоків ПІІ (більше 100 млрд дол. США) припадає також на *країни Латинської Америки та Карибського басейну* (Аргентину, Бразилію, Мексику, Венесуелу, Колумбію, Перу,

Чилі). Однак, на відміну від останніх, країнам ПСА притаманний більш ефективний механізм залучення та використання ПІІ, що можна пояснити більш стабільнішою політичною ситуацією в даних країнах, вираженою макроекономічною політикою, точним окресленням пріоритетів економічної динаміки, цілеспрямованою експортною орієнтацією з підключенням до її реалізації іноземних інвестицій, спрямованістю на залучення довгострокового капіталу. Крім того, країнам ПСА в останнє десятиріччя властиві значно повільніші інфляційні процеси, ніж країнам Латинської Америки (в середньому 0,6 % проти 7,4 %), як наслідок, більша частка експорту у ВВП, а, отже, і здатність до обслуговування зовнішніх зобов'язань, що також підвищує рівень залучення іноземного капіталу до цих країн. У той час, як у Латинській Америці іноземні інвестиції концентрувалися переважно у добувному секторі (25 % загального обсягу ПІІ) та у сфері споживання, стимулюючи її розвиток та підтримуючи споживацький бум, у країнах ПСА іноземний капітал, доповнюючи національні заощадження, становив важливий компонент саме інвестування [8].

Процеси реформування права власності в країні є своєрідним сигналом для інвестора, що пояснюється способами його входження на внутрішній ринок. Розрахунки міжнародних експертів свідчать про прискорення темпів економічного зростання в країні на 0,5 % у рік приватизації та на 0,4 % наступного року в результаті приватизації державної власності на суму, еквівалентну 1 % ВВП [9, 10]. Даний процес виступає додатковим стимулом інвестиційної активності в країні за умов вираженої інституційної підтримки відносно трансформації прав власності, а також доступу інвесторів до різних сфер національної економіки та об'єктів приватизації.

Науковці наголошують, що незважаючи на те, що Конституцією Китаю досить нещодавно була визнана приватна власність, завдяки проведенню ефективних реформ, які спочатку не здавалися визначальними щодо збільшення обсягів іноземного інвестування, країна досягла стрімкого економічного зростання і підвищила власний інвестиційний потенціал, тим самим знизивши рівень бідності населення. З визнання і створення простої системи права власності в Китаї та зі зниження багатьох торговельних бар'єрів і зменшення диспропорцій в Індії з'явилися стимули розвитку їхньої економіки. Проведені реформи слугували усуненню найвагоміших обмежень та перешкод активізації іноземного інвестування, а способи їх здійснення заклали в населення та підприємств довіру до власних урядів, дозволивши підвищити рівень внутрішньої інвестиційної активності. Особливістю моделі перетворень у Китаї була поступова, еволюційна трансформація системи суспільних відносин та інституцій, що передбачала формування ринкових відносин спочатку в певному відокремленому сегменті економіки з поступовим його розширенням, дозволяючи здійснювати поступову лібералізацію з одночасною взаємодією традиційної та ринкової економічних систем [1, 391].

Рівень відкритості економіки до іноземного інвестування підвищується як результат ефективності реформаційних процесів у країні. Так, сприяння державних органів входженню на внутрішній ринок іноземних інвесторів, відкритість підприємств та галузей економіки приватизаційним процесам позитивно вплинули на приплив іноземного капіталу до країн ЦСЄ. Уряди цих країн упроваджують системи інвестиційних стимулів через відкритість національних економік ПІІ. Однак, на відміну від Китайської моделі перетворень у перехідний період, модель перетворень економічної системи в країнах ЦСЄ отримала назву "шокової терапії", оскільки була спрямована на проведення швидких реформаційних перетворень. У результаті, незважаючи на прогнози про поглинання національної економіки транснаціональними корпораціями з метою розташування на території приймаючої країни виробництв, які вони не бажають розміщувати на своїх територіях, країни, що пішли шляхом відкритості для приватизації і входження іноземних інвесторів нині демонструють високу конкурентоспроможність підприємств, здатних до нарощування доходу від експорту продукції, більша частка якої виготовляється за новітніми технологіями та з використанням кваліфікованої робочої сили. Серед таких країн Угорщина (яка в результаті проведення реформ досить швидко увійшла до європейського ринку – з 1,65 % загального імпорту ЄС у 1995 р. до 2,65 % у 2000 р.) та Чехія, що нині є лідерами серед країн регіону з накопичення прямих іноземних інвестицій у національних економіках на душу населення. Повністю лібералізувала власне законодавство для входження іноземних інвесторів і Польща в 1997 р. [10]. Взагалі в останні роки приблизно три чверті іноземних інвестицій у регіоні ЦСЄ припадає саме на приватизацію.

Важливим чинником залучення інвестиційних ресурсів є податкова й митна політика, спрямована на створення спеціальних режимів для іноземних інвестицій та надання пільгових умов діяльності. З огляду на це перед більшістю країн постає проблема конкуренції з країнами, в яких добре розвинута система стимулювання інвестицій таким способом.

Китай на початку 90-х рр. для залучення іноземних інвестицій здійснював політику, що мала дискримінаційний курс відносно внутрішніх інвесторів. Так, іноземним інвесторам надавалися вищі тарифні та податкові пільги, закордонні підприємці – етнічні китайці мали додаткові преференції. Недивлячись на всебічну критику, поєднання даних заходів з чітким державним регулюванням дотримання прийнятих зобов'язань визначили вагомий стимул для інвесторів – багато етнічних китайців почали повертати свою діяльність (і капітал) до Китаю. Зараз у Китаї застосовується пільговий податковий режим в окремих районах країни, що надаються підприємствам виробничої спрямованості, орієнтованим на експорт, а також для інвестицій на розвиток інфраструктури, захист навколишнього середовища, в сільське господарство та рибальство [11, 66].

Значення податкової політики як інструменту залучення міжнародного капіталу, зростає, зокрема, у країнах Латинської Америки у відповідь на існуючі обмеження прямої участі держави у фінансуванні інвестиційних проєктів. Так, у Чилі з 1984 р. проводиться реформа бюджетно-податкової системи, спрямована на перегляд функцій держави та суттєве зниження державних витратків (з 34 % ВВП у 1982 р. до приблизно 20 % ВВП у 1995 р.). Найбільшого скорочення зазнали субсидії і трансферти (з 20 % до 10 % ВВП), що сприяло переходу на нову пенсійну систему, розвитку фінансових ринків та зростанню інвестицій з 15 % ВВП у 1982 р. до понад 25 % ВВП у 1995 р. Загальною тенденцією багатьох розвинених країн у реформуванні власних податкових систем є зниження ставок податку на нерозподілений прибуток. Так, якщо в 1984 р. максимальна ставка податку на нерозподілений прибуток у Німеччині та Португалії перевищувала 45 %, то в 2004 р. зменшилася відповідно до 38,7 % та 27,5 %; у США та Японії вона за той же період знизилася з 52 % до 40–41 % [1, 389].

Країни ЦСЄ – нові члени ЄС з метою забезпечення власної інвестиційної привабливості провадять послідовне зниження податкового навантаження. Упродовж останнього десятиріччя рівень податків та обов'язкових платежів у даних країнах у середньому зменшився на 1,2 %. Зростання спостерігалось лише в Чехії (1,2 %) та Словенії (0,8 %). У більшості країн регіону для залучення іноземного капіталу передбачається зниження ставок оподаткування прибутку з одночасним зменшенням податкових пільг. Унаслідок використання податкової політики як стимулу для іноземного інвестування, Словенія, що до 2000 р. відставала від інших європейських країн за інвестиційної привабливістю, домаглася стрімкого збільшення обсягу інвестицій до власної економіки та нині посідає одне з перших місць за обсягом залучення інвестицій на душу населення. Найвагомими заходами стали: зниження податку на прибутки корпорацій з 40 % до 29 %; звільнення від сплати податків терміном на п'ять років промислових підприємств, які мають зареєстрований капітал у сумі 5 млн євро і отримують 60 % прибутку від експорту, підприємств з капіталом у сумі 2,5 млн євро, якщо вони розташовані в регіоні, де зареєстроване безробіття перевищує 15 %, а також підприємств з капіталом у сумі 1,5 млн євро, які працюють у певних сегментах сфери послуг; додаткове звільнення на п'ять років від сплати 50 % податку на прибуток підприємств, основні доходи яких зростають щорічно протягом перших п'яти років за рахунок іноземних інвестицій у обсязі 5 млн євро [9, 9].

Найбільш складну систему стимулів, що передбачає надання податкових та митних пільг для НДДКР і субсидій для інфраструктури, має Угорщина. Податкові пільги з корпоративного податку в Угорщині для інвестицій можуть надаватися з 1 січня 2004 р. для інвестицій у проєкти, що пов'язані з виробництвом продукції, передбачають розширення й оновлення, а також створення робочих місць. Відповідно до постанови уряду Угорщини зменшення обсягу оподаткування може становити 25–50 % залежно від галузі і регіону інвестування. Для малого й середнього бізнесу відповідна ставка може бути збільшена ще на 20 %.

У Чехії підтримка надається інвестиційним проєктам у галузі виробничої діяльності в обробній промисловості, у сфері прогресивних технологій, впровадження інвестицій до яких має великий експортний потенціал. Інвесторам, що упроваджують нову продукцію або розширюють наявне виробництво в установленому розмірі в переробній промисловості Чехії, надається звільнення від податку з доходу терміном на 5 років повністю для новостворених підприємств і часткове в разі розширення виробництва.

У Польщі застосовується система 50 %-го оподаткування підприємств, що діють на територіях спеціальних економічних зон; в Ірландії – зниження до 10 % податку на прибуток, звільнення від сплати ПДВ та мита для компаній, що створюють нові робочі місця в галузях машинобудування й будівництва. У Росії існує можливість отримання пільг на регіональні й місцеві податки (податок на майно, податок на ігровий бізнес, податок з власників транспортних засобів, земельний податок).

Митна політика активно провадиться з використанням різних стимулів для залучення іноземного капіталу країнами ЦСЄ. Як уже зазначалося, в Угорщині вона стосується надання митних пільг для НДДКР і субсидій для інфраструктури; в Румунії звільняється від сплати мита імпорту устаткування, обладнання, контрольньо-вимірювальних приладів, програмних продуктів (відповідно до списку, схваленого Міністерством розвитку і прогнозування – Міністерством державних фінансів); у Польщі підприємства, що створені відповідно до Закону про іноземні інвестиції, звільняються від сплати мита на обладнання, яке придбане за кордоном протягом перших трьох років діяльності, а також компенсується ПДВ, сплачений від вартості основних засобів, ввезених у країну, що являють собою внесок у статутний капітал; у Болгарії звільняється від сплати ПДВ імпорту, передбачений інвестиційними проєктами понад 6,6 млн. дол. США [12]. У Росії застосовується 50 %-ва митна ставка на ввезення продукції, що декларується як внесок до статутного фонду [11, 68].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підсумовуючи, зазначимо, що практика надходження ПІІ у країни Латинської Америки доводить: обрана ними модель, як і в деяких постсоціалістичних країнах, не гарантує ефективності використання іноземних інвестицій, причому саме недосконалість внутрішнього державного регулювання інвестиційної діяльності виступає тут ключовим чинником нестабільності. Аналіз причин підвищення інвестиційної активності у країнах ПСА (зокрема, Китаю та Індії) свідчить, що саме з визначення законодавчо-правових та політичних інструментів досягнення покращання інвестиційного клімату в країні починається новий етап її участі у світових інвестиційних потоках. Досвід країн ЦСЄ у процесі подолання кризових явищ перехідного періоду, які притаманні нині Україні, демонструє активізацію інвестиційної діяльності через досягнення

макроекономічної стабілізації, лібералізація законодавства у сфері права власності, оподаткування, здійснення приватизації та реструктуризації економіки, формування відповідних інститутів у фінансовій та банківській сферах, запровадження грошово-кредитних інструментів тощо. Їх наслідки втілюються в поживленні інвестиційної діяльності та поступовому економічному зростанні. Практика країн ЦСЄ демонструє, що приток ПІІ почався лише після покращання соціально-економічної ситуації в країні, а не став її причиною.

Отже, як свідчить зарубіжний досвід, лише виважена політика держави щодо формування сприятливого інвестиційного середовища, спрямована на подолання перешкод залучення інвестиційних ресурсів, може привести до активізації інвестиційної діяльності та розвитку національної економіки. Кращий зарубіжний досвід створення ефективного інвестиційного середовища становить великий інтерес для України, адже ризик подальшого розриву в показниках інвестиційної діяльності та, як результат, зниження конкурентоспроможності мають спонукати державну владу до рішучих кроків у напрямку створення привабливого інвестиційного середовища в Україні.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці практичних рекомендацій для органів державної влади щодо впровадження кращого світового досвіду в розробку інвестиційної політики.

Список використаних джерел

1. Савіна Г. Г. Визначення основних перешкод залучення інвестицій в економіку України у контексті світового досвіду. Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : Сборник научных трудов / Г. Г. Савіна, Ю. Г. Гришаєва. – Донецк : ДонНУ, 2010. – С. 386–392.
2. Economist Intelligence Unit [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.eiu.com.
3. Луцишин З. Асиметрія фінансової глобалізації / Зоряна Луцишин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://soskin.info/ea/2006/7-8/20060712.html>.
4. Аналіз стану зовнішньої безпеки України: основні загрози та пропозиції щодо подолання кризових явищ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niisp.gov.ua/articles/152/>.
5. Леоненко П. М. Економічна історія / П. М. Леоненко, П. І. Юхименко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ebk.net.ua/Book/economics/Leonenco_ei/part7/713.htm.
6. Гаврилюк О. В. Пряме іноземне інвестування у світогосподарських процесах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.01.01 / О. В. Гаврилюк. – К. : ун-т ім. Т. Шевченка, 1999. – 35 с. – укр.
7. Иностранные инвестиции в Китай [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.uglk.ru/china-investment/abien.htm>.
8. Держкомстат України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Міжнародний досвід формування інвестиційних потоків // Національна безпека і оборона. – 2006. – № 6 (78). – С. 3–19.
10. Пехтерева Ю. Економіко-правовий механізм залучення іноземного капіталу в економіку України і місце у ньому спеціального режиму інвестування. / Ю. Пехтерева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.experts.in/ua/baza/analitic/index.php?>
11. Малютін О. К. Концепція поліпшення інвестиційного клімату в Україні / О. К. Малютін // Фінанси України. – 2008. – № 11. – С. 64–74.
12. Покришка Д. Динаміка інвестиційного клімату країн Східної Європи – досвід для України / Покришка Д., Бабанін О., Шкадюк В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/June2009/01.htm>.